

anotace příspěvků

Dílna diachronní naratologie III

Narativní prostor: řád světa a zkušenost

Tereza Dědinová

Prolínající se města ve světové spekulativní fikci

Příspěvek se zaměří na hranice a prolínání městských prostorů v díle dvou významných autorů tohoto tisíciletí, konkrétně v trilogii *Zázračná města* (*The Divine Cities*, 2014–2017, č. 2015–2018) Roberta Jacksona Bennetta a v románu *Město & město* (*The City & the City*, 2009) Chiny Miévilla. Prvním krokem bude zasazení tématu do kontextu městské fantasy, žánru, k němuž je možné zkoumané texty volně řadit a který se zakládá na významném postavení toposu města v rámci fikčního světa a příběhu. Následně se zaměříme na podoby prožívání či přehlížení hranic profánního a sakrálního (Bennett) a domovského-vnímáného a cizího-ignorovaného městského prostoru postavami románů a na to, jak zakoušení prostoru určuje realitu postav a podmiňuje jejich jednání.

Matouš Jaluška

Obří v porcelánu, trpaslíci v zahradě

V rámci biblického paradigmatu byl prostor k obývání stvořen pro člověka-muže standardních rozměrů; jemu slouží nebeská tělesa na znamení dnů a let (Gn 1,14), jeho úd má být obřezán (Gn 17,10–14), jeho tělo sloužící Bohu má být bez vady (Lv 21,17–24). V příspěvku se při četbě staročeských veršovaných narativů (*Alexandreida*, *Vévoda Arnošt*, *Tandariáš*, *Laurin*) zaměřím na působení a zjevnou „prostorovou praxi“ lidských bytostí rozměrově nestandardních. Začne se s jejich příchodem stvořená scéna hroutit? A lze tedy obry a trpaslíky považovat za „experienční ikony“ tohoto hroucení? Anebo se díky nim prostor vyprávění spojí s nadlidskou, tak či onak sakrální sférou? Obohatí se o exotiku okrajů světa, kde podle středověkých map přebývají monstrózní rasy? Uvidíme.

Alice Jedličková

Fyziologie a patologie prostoru: Šlejharova Zátoka smrti

Dichotomie a kontinuita fikčního prostoročasu. Děj, sociální mechanismy a organické procesy. Materializace lidské bytosti, oduševnění matérie, personifikace konceptů. Putrefakce a transcendence. Šlejharova povídka ze souboru *Z krajského města* (1910) je názornou ukázkou narativní konstrukce prostoročasu: složení termínu naznačuje, že prostor je tu dominantní dimenzí, z níž je vyvozováno pojetí a měření času ve světě příběhu. Prostor je tu spíš než hranicemi sociální a přírodní sféry (město na dohled od říční zátoky) určen rozlehlostí rozpínavé amébovitě matérie, jež zátoku vyplňuje, ba „obývá“. Současně prostor slouží ke konceptualizaci komplexních procesů, ať už sociálních nebo organických, jež v příběhu mohou splývat a ve vyprávění se navzájem zastupovat.

Jiří Koten

Brlohy a peleše. Prostor v prázách městských tajností

V románech městských tajností, z nichž skutečně fenomenální úspěch slavily např. zakladatelské Sueovy *Les Mystères de Paris* (*Tajnosti pařížské*; 1842–43, česky prvně 1862) nebo „Krestovského“ *Peterburgskije truščoby* (*Petrohradské peleše*, 1864, česky 1868–69) rozpoznáváme několik postupů, z nichž některé pomohly prosazení sociálního románu, uplatňování jiných zase přispělo k explozi dobrodružné a brakové četby, kterou Josef Rydvač v *Časopisu katolického duchovenstva* z r. 1881 označil za „byliny nanejvýš jedovaté.“ Příspěvek představí žánr a nastíní jeho rozrůznění v tuzemské literatuře 2. poloviny 19. stol., přičemž hlavní pozornost bude věnována románu *Tajnosti pražské* z let 1861–62 a „fyziologii“ (Zdeněk Hrbata) městského prostoru, jež je možné chápat jako živý organismus plný zdravých i nemocných buněk, soustav a pletiv (chybět nebudou káznice, příbytky andělíčkářek či krčmy, brlohy a herny, v nichž se potkávají bohatí a mocní se zločineckým podsvětím).

Markéta Kulhánková

Narativní prostor v byzantském eposu *Digenis Akritis*

V úvodu prezentace se pokusím stručně nastínit obecné charakteristické rysy narativního prostoru díla, zejména koexistenci prostorových elementů náležejících různým historickým obdobím, důležitost liminality a prostorové dichotomie. Jádrem příspěvku se soustředí na různé variace literárního topu locus amoenus; ukážu, jak jsou v díle kombinovány a obměňovány prvky literární a (předpokládané) orální tradice do několika typů originálních prostředí podporujících funkci a účinek vyprávěných epizod.

Martin Lukáš

Vyprávěný prostor próz Vladislava Vančury

Většinu próz Vladislava Vančury, šestici povídek souboru *Luk královny Dorotky* (1932) nevyjímaje, charakterizuje vypravěčovo perspektivní vedení čtenáře prostorem a poukazování na uspořádání prostoru a prostorových souvislostí, resp. na jeho/jejich utváření. Směřování čtenářovy pozornosti na prostorové aspekty, které jsou relevantní pro příběh a smysl vyprávění, má povahu účelného, ostentativního nabádání nebo manipulace.

anotace příspěvků

Dílna diachronní naratologie III

Narativní prostor: řád světa a zkušenost

Jan Malura

Reprezentace prostoru v historických vyprávěních 16. a 17. století

Vystoupení se zaměří na různé typy historických vyprávění z českého prostředí a pokusí se ukázat, jak v nich jednotlivé složky narativního textu modelují prostor. Východiskem úvahy budou i dobové názory na podobu dějepisného textu a otázka využití zavedených rétorických technik. Stranou nezůstane vztah historického psaní k dalším textovým a vizuálním reprezentacím prostoru v době renesance a baroka a k metodám tehdejšího poznávání světa. Příspěvek rozvíjí teze článku, který autor nedávno publikoval v časopise *Česká literatura* (2021, č. 2).

Kateřina Smyčková

Cesty do posvátného prostoru ve „starém režimu“

Příběhy, kdy lidé během svého života pronikli do zásvětí, patří ke stálícím evropské literatury od pozdní antiky až do 19. století (LeGoffův „dlouhý středověk“ či „starý režim“ Assmannové a Kosellecka). V „jiném prostoru“ platí jiné zákonitosti (např. jinak plyne čas), důležitá je už cesta do zásvětí – branou, která může mít fyzickou podobu, ale také třeba podobu rituálu či časového okamžiku (Eliade). Důležitou úlohu přitom hraje průvodce (anděl, lidská bytost, zvíře), návrat zpět do lidského světa je spojen s určitými pokyny nebo zákazy. Tyto principy pak do jisté míry přetrvávají i v moderní literatuře (Nikolajeva).

Pavel Šidák

... pocit mámiivé neskutečnosti celé krajiny byl tak silný ... Čepovy světy za hranicí?

V literatuře se setkáváme s prostory, jež se vymykají běžné zkušenosti naší i literárních postav – nazvěme je souhrnně „jiné“. Těchto prostorů lze vysledovat několik typů, přesto mají některé společné rysy: od „běžného“ světa je odděluje jasný práh, lokalizovaný zpravidla kdesi „daleko“, do nich a z nich vede jistý typ cesty a jsou výrazně žánrotvorné. V moderní literatuře se dosavadní modely možná začínají proměňovat: „jiný“ prostor se do „našeho“ vlamuje bez jasného prahu, nemá žádné zřetelné hranice. Vysvětlíme na příkladu jedné povídky Jana Čepa.

Marie Škarpová

Vpraždě Hospodin jest na místě tomto (Gn 28,16). Hagiografie jako vyprávění o posvátných místech

Simon Ditchfield označil za jeden z distinktivních rysů potridentské hagiografie její přetavování do podoby vyprávění o dějinách expanze světčova kultu, a to nejen v čase, ale též, či snad dokonce především

v prostoru; podle Michela de Certeau je ostatně pro hagiografii vůbec příznačná nadvláda prostoru nad časem. Svatost se interpretuje jako kvalita s možností manifestace v pozemském světě, zakusitelná také (tělesnými) smysly: vedle posvátného textu se jako kontaktní zóna přítomnosti divinity akcentuje zejména lidské tělo (primární relikvie), hmotný předmět (sekundární relikvie) a místo (vedle tradičních posvátných míst, jako je chrám, získávají sakrální status mnohá místa další). Také u četných bohemikálních hagiografických textů 17. století je jejich nepřehlédnutelným rysem mnohočetné a mnohotvárné prolínání s posvátnou topografií, žánrem starožitnosti (antiquitates), itinerariem a průvodcem posvátnými místy, takže se mnohdy hlavními hrdiny příběhů o svatosti spíše než lidé stávají místa a předměty.

Martin Šorm

Napodobování pastýřky

Příkladná funkce je jedním z typických zaměření středověkých vyprávění. Čtení staročeské *Grizeldy* ukazuje, že mechanismus fungování exempla se mohl snadno stát i námětem poučného příběhu a že ústřední roli při vymezování hranic jeho platnosti mohl hrát ztvárňovaný prostor. „Ideologie řídicí příběh“ je v *Grizeldě* důsledně spjata se schematickým „rozložením světa“ mezi dvůr a venkov: Zápětka i meze její příkladnosti jsou dány konfrontací eticky zabarvených prostředí, z nichž pocházejí protagonisté a jejich potomci. Je tedy vůbec možné se poučit, nebo jsou lidské vlastnosti dány prostorem jeho původu?

Matouš Turek

Jeruzalém jako těžiště a úběžník

Svaté město bylo ve středověkém písemnictví konceptualizováno jako centrální či cílové místo: ve staticky prezentovaném, hierarchicky uspořádaném, popisovaném makroprostoru světa je ústředním bodem, středem kruhu, v dynamickém vyprávění zaměřeném na postavu v prostoru putující pak bodem úběžným, koncovou destinací. V příspěvku představím ztvárnění a propojování těchto dvou konceptualizací Jeruzaléma v bohemikálních textech pozdního středověku od Ulricha von Etzenbach po Tomáše ze Štítého. K diskusi předložím hypotézu, že lze sledovat jistý postupný vývoj od pozdně přemyslovských autorů, kteří alegorizují kartograficky či geopoliticky pojímaný prostor vnějšího světa, až po texty pozdně lucemburské doby, které Sváté město dematerializují, přesouvají ho do prostoru metaforického, případně nechávají splynout asociace Jeruzalémů pozemského a nebeského.